

REGIONALNE RAZVOJNE AGENCIJE I NJIHOVA ULOGA U KVALITETNOM MAKROEKONOMSKOM RAZVOJU BIH

REGIONAL DEVELOPMENT AGENCIES AND THEIR ROLE IN QUALITATIVE MACROECONOMICAL B&H DEVELOPMENT

Doc. Dr Darko Petković, dipl.inž.,
Univerzitet u Sarajevu,
Mašinski fakultet u Zenici,
72 000 Zenica, ul. Fakultetska 1.,

Mr Amra Hadžić, dipl.ecc.
HVB-Banka Bosna i Hercegovina
d.d. Sarajevo,
Fra Anđela Zvizdovića 1, Sarajevo

Ključne riječi: regija, razvoj, agencija, tržišna privreda, kvalitet

REZIME

Cilj ovog rada je pokušaj da se približi značaj regionalnog aspekta razvoja i njegove implementacije. Regionalne agencije za razvoj kreirane od strane javnih vlasti su jedan korak u implementaciji razvojne strategije. Uloga države je determinirajuća na dugom istorijskom putu ka "market economy". Njena uloga u zajedničkoj akciji sa vlastima na regionalnom nivou doprinosi kreiranju atraktivnog okruženja, a sve u cilju jačanja kvaliteta življenja svih stanovnika.

Key words: region, development, agency, market economy, quality

SUMMARY

The aim of this work is a try to approach the importance of regional aspect of development and its implementation. Regional development agencies created by public authorities is one step in development strategy implementation. The position of state is determined in the long process to the market economy. Its action together with authority at regional level, contribute to creation of business environment with the goal of increasing quality of life of all its citizens.

1. UVOD

Da bi tranzicija, ka uspostavi tržišne privrede "koju živimo" bila što bezbolnija stavlja se kao imperativ naše stvarnosti kreiranje dugoročne strategije, planiranje i usmjeravanje razvoja. Promijenjena pravila igre podrazumijevaju uvođenje novih parametara, do jučer eksternih strategijskom izboru preduzeća, što doprinosi kreiranju nove slike preduzeća. Preduzeća u oblasti hemijske industrije ne mogu više izbjeći ambijentalna ograničenja i ne interesirati se za zakonsku regulativu, kao što prehrambeni sektor ne može izbjeći problem zdravlja. Transportna i distributivna preduzeća otkrivaju da je stanje zajednice temeljni uvjet njihovog

djelovanja i angažiraju se sukladno tome (često udruženo, ulazeći u partnerstvo sa drugim institucijama), doprinoseći uspostavi reda u kvartovima u kojima djeluju. Imati dugoročno opredjeljenje je teško, ali ujedno, to je i neophodan uvjet ekonomskog razvoja. Ovakvo opredjeljenje označava životnost preduzeća, kao i uspostavu njegove odgovornosti. Uloga države u cjelokupnom procesu tranzicije je odlučujuća.

Njena uloga nije samo u uspostavi zakonske regulative, koja čini integralni dio institucionalnog okvira jedne zemlje, već, prije svega, veoma aktivna uloga glavnog aktera ekonomske igre. Svaki dan, državni organi usmjeravaju kredite, pronalaze tržište roba i usluga i zaključuju ugovore, jednom riječju utiču duboko na troškove transakcija kao i ekonomsko ponašanje.

S tim u vezi, možemo reći da od opredijeljenosti države, tj. od njenog izbora puta razvoja, zavisice kako efikasnost javnog sektora, tako i budući nivo razvoja kojeg svaka zemlja može ostvariti, jer ne zaboravimo da je efikasnost javnog sektora u direktnoj korelaciji sa nivoom razvijenosti jedne zemlje.

Ovome dodajemo, takođe, pozitivnu korelaciju između ino-investicija i dostignutog nivoa razvoja. Dolazak ino – investitora pokazatelj je konkurentnosti nacionalne ekonomije i faktor njenog jačanja.

Proces globalizacije je preinačio stara pravila igre 60-tih i 70-tih godina. Od sada, su firme te koje stavljaju u konkurenciju različita nacionalna područja, a ne više nacionalne birokratije koje selekcioniraju investicione programe. Multinacionalne korporacije ne investiraju bilo gdje, naprotiv: direktne investicije se polariziraju na najatraktivnije zemlje trijade (Amerika Sjeverna, Evropa i Japan) i jedan dio na najdinamičnije zemlje Azije i Latinske Amerike. Posljedica, atraktivnost jedne ekonomije je najbolji pokazatelj njene konkurentnosti. [12]

Naprotiv, strah od djelovanja u jednom nestabilnom okruženju, koji računa rentabilnosti na srednji i dugi rok čini više neizvjesnim, može voditi ino – firme da preferiraju drugi izbor, drugu zemlju koja predstavlja ekvivalentnu atraktivnost. Ili još, degradacija slike može voditi da se privilegiju najmobilnije investicije (footlose), sa niskim učešćem kapitala.

Atraktivnost teritorija postala je imperativ industrijske politike. Da bi poboljšale svoju politiku (prihvata) atraktivnosti, države kreiraju strategije (kombinacija različitih tehnika promocije) posredstvom novih organizacionih struktura kao što je agencija za razvoj .

Agencije za razvoj načelno su vladine organizacije koje djeluju pri Ministarstvima industrije, ekonomskog razvoja i vanjske trgovine. Promocija strategije razvoja ne obuhvata samo administrativne zadatke, već također, i zadatke više “poduzetničke“ prirode kao što je teritorijalni marketing ili pronalaženje ino-investitora. Agencije za razvoj funkcioniraju na granici između javnih i privatnih organizacija.

Glavni zadatak ovog tipa agencije je "prodati sliku" jedne zemlje kao idealnog mjesta implementacije raznih programa. Možemo reći da njen rad podrazumijeva više pristup i tehnike privatnog upravljanja prodajom jednog proizvoda nego li kontrole i administrativne regulative. Vladina agencija može, također, djelovati u znatnoj mjeri i za privatni sektor, obavljati tržišna istraživanja i marketinške operacije u njegovo ime. U više zemalja, neophodna veza između javnog i privatnog je uspostavljena instituiranjem jedne “polu-vladine” (kvazi-vladine) organizacije, potpuno samostalne (Singapur, Škotska, Irska, Malezija, itd.), koja posjeduje svoj vlastiti administrativni savjet i povlači upravljače i vanjske konzultante. [11, 13, 15]

2. OCJENA STANJA

Determinirajuća karakteristika BiH je nepostojanje jedinstvenog ekonomskog ambijenta i parametara koji bi podstaknuli njegov nastanak i razvoj. Reforme se odvijaju sporo, naročito proces privatizacije i proces restrukturiranja preduzeća sa zastarjelom tehnologijom, dok je finansijska stabilnost uzdrmana kombinacijom kako niskog nivoa domaćih ušteđevina i dotoka stranih direktnih ulaganja, tako i rastućim teretom vanjskih dugova.

Ovakvo okruženje dodatno «ranjava» visok nivo nezaposlenosti (koji se procjenjuje na 40 %) i rastuća siva ekonomija, kao i veliki broj stanovništva koji živi blizu granice siromaštva (procjenjuje se da 50% ukupne populacije zarađuju manje od 500 KM/mjesečno). Rastući nedostatak sredstava za obezbjeđenje penzija i socijalne pomoći još dublje otežava poziciju grupacije koju čine stariji i nezaposleni, dok razočarenje mlade generacije vodi ka daljem iseljavanju mladih talenata. [2, 4]

2.1. Prevazilaženje postojećeg stanja

Magični štapić «promjene preko noći» ne postoji. Promjene "ad hoc" ne mogu dati plodotvorne rezultate na dugi rok. Kao što su raspodjela prava vlasništva u cjelini populacije i egzistencija pravnih formi posredstvom kojih se ta ista prava ostvaruju plod duge evolucije u zemljama u kojima je tržišna ekonomija već dugo vremena utemeljena, tako je i transformacija vlasništva na prostoru BiH proces koji će uzeti vremena. Iako su nacionalna preduzeća motor rasta u svim tržišnim ekonomijama, strano investiranje daje svoj doprinos, također. Ono donosi kapital, tehnologije, sposobnosti upravljanja, sve stvari od kapitalnog značaja za restrukturiranje preduzeća u ekonomijama u tranziciji.

Na ovom velikom istorijskom putu transformacije od nekadašnje ekonomije socijalističkog samoupravljanja prema tržišnoj ekonomiji, Država bi trebala igrati glavnu ulogu, protagoniste koji definira način vođenja. Krucijalno pitanje koje se postavlja pred BiH u cijelosti je pitanje njene sposobnosti pronalaženja ravnoteže između moći onih koji odlučuju u strukturama vlasti i njihovih zadataka naspram populacije u cijelosti, tj. pitanje uspostavljanja ravnoteže između kategorije ovlaštenja i kategorije odgovornosti. U tom kontekstu, ukoliko Država promovira regionalni ekonomski razvoj, regijama predstoji proces ulaganja napora na promociji i sprovođenju procesa razvoja. To u isto vrijeme stvara i odgovornost regija da podstiču razvoj ne samo svog lokalnog prostora, već i da stvaraju preduvjete procesa budućih integracija pojedinačnih regija u jedinstveni ekonomski prostor, a sve u cilju podizanja kvaliteta življenja kako na prostorima pojedinačnih regija, tako i na cijelom prostoru BiH.

Upravo se koncept regionalnog ekonomskog razvoja pojavljuje u BiH tokom prethodnih godina. Određena područja već su učinila značajne korake u ovom smjeru kao npr. Tuzlanski kanton, Brčko distrikt, Grad Mostar, te "Sarajevski ekonomski region". Također, određeni broj opština je pokrenuo lokalne ekonomske razvojne strategije. Ili kao što su kroz projekte sa SEED-om pokrenuti programi razvoja MSP za opštine Zenica i Prijedor. Također, i Vlade FBiH i RS podržavaju politiku lokalnog ekonomskog razvoja u smislu stimuliranja ekonomskih aktivnosti, otvaranja novih radnih mjesta i stvaranja uslova za održivi povratak (npr. QIF, GTZ i dr. programi i sl.) [1, 3, 5]

3. REGIONALNI EKONOMSKI RAZVOJ U BIH ZASNOVAN NA MODELU EU

U okviru EU, model regionalizma preuzima rastuću ulogu kao što je definisano u principima pružanja subvencija kojim se dozvoljava prenos donošenja odluka na regionalni nivo do Komiteta za regije u Mاستriht-skom sporazumu. Tako su EU fondovi za ekonomski razvoj kanalisani putem regionalnih razvojnih agencija za pomoć u ekonomskom restrukturiranju manje razvijenih regija unutar EU. Taj model koji koristi EU i pridružene članice EU uključuje integrirani proces razvoja koji pokazuje određene karakteristike koje se mogu sažeti na ovaj način:

- Definisane regije kao područja sa kritičnom masom zajedničkih interesa u sferama ekonomije, geografije, kulture i demografije;
- Integrisane regionalne razvojne strategije kao konsenzus pojedinačnih razvojnih strategija kantona i opština iskazan kroz socio-ekonomsku analizu, SWOT-analizu, strategije i prioritete te plan akcija sa programima, projektima i budžetima;
- Lokalno vlasništvo i učešće koje omogućuje participirajući pristup svih zainteresovanih iz javnog i privatnog sektora u definisanju svakog novog koraka u akciji;
- Stvaranje zakonskog i institucionalnog okvira regionalnog razvoja kroz uspostavljanje regionalnih razvojnih agencija.

Koristi koje BIH može imati od planski programiranog regionalnog ekonomskog razvoja ogleda se prije svega u sljedećim odrednicama:

- ◆ Doprinos bržem rastu i održivom razvoju kroz program regionalnog razvoja,
- ◆ Ubrzavanje integracija u EU kroz partnerski odnos u vijeću evropskih regija sa drugim EU regijama,
- ◆ Premošćavanje etničkih podjela kroz međukantonalno i neđuentitetsko povezivanje,
- ◆ Nezanemarivanje lokalne pripadnosti i održivosti razvoja lokalne zajednice,
- ◆ Jednostavnije privlačenje stranih investicija i olakšana koordinacija sa donatorima,
- ◆ Ravnomjerniji razvoj regija kao nužni preduslov stabilnosti svake šire državne zajednice.

Prema sadašnjim planskim odrednicama regionalnog razvoja urađenih od strane EC (European Commission) delegacije u Sarajevu, BIH se u budućnosti vidi sa pet ekonomskih regija i adekvatno tome sa pet regionalnih razvojnih agencija i to:

- Regija sjeveroistočna BIH,
- Sarajevska ekonomska regija,
- Regija jugoistočna BIH,
- Centralna BIH regija i
- Sjeverozapadna regija BIH.

Sa jasnom namjerom autori nisu definisali centre ovih regija jer se isto postavlja ne kao ekonomsko nego više političko pitanje mada je i bez velikih socioloških i tehno-ekonomskih analiza jasno da su to Tuzla, Sarajevo, Mostar, Zenica i Banja Luka. [1]

4. MJESTO I ULOGA KLJUČNIH SUBJEKATA U REGIONALNOM RAZVOJU

Dakle, vidjeli smo šta planira EU odnosno njen ured u Sarajevu. Kako u ovom konceptu pratiti tehnološki razvoj/transfer i raditi na njegovoj daljoj ekspanziji?

Sigurno je prošlo vrijeme kada je BIH bila centar bazne industrije za široki lokalitet ex-SFRJ jer zvaničnici EU i šire ne pokazuju nikakav ili vrlo mali interes za nekada velike privredne sisteme. Također, iluzorno je očekivati da sa 4 miliona stanovnika BIH može imati ekonomski održive sve tehnologije koje je imala prije rata. I još nepovoljnije, plasirati te tehnologije i proizvode iz njih kroz koncept razvoja MSP koji nam je, opravdano ili ne, ali ipak dodijeljen kao trajni domaći zadatak.

Dakle, neko je dobio za domaći zadatak rad na razvoju MSP iz oblasti proizvodnih tehnologija, a isti je pokazao u prošlosti znanje u navedenom segmentu, ali uglavnom, u okruženju velikih privrednih sistema. Činjenica je da izostanak aktivnog učešća u oblasti praćenja razvoja savremenih tehnologija broji 10-15 godina. Da li naši fakulteti i instituti u ovom trenutku mogu pružiti podršku MSP u domenu implementacije savremenih tehnologija koje su karakteristika privređivanje većine MSP u razvijenim zemljama? Da li postoji mogućnost prevazilazenja cjelokupne složenosti sadašnjeg stanja?

Naravno da je odgovor pozitivan. Kada ne bi bio potvrđan, doveli bi u pitanje razlog svih naših ulaganja i napora da poboljšamo kvalitet okruženja u kome djelujemo i kvalitet nas samih kao neizostavnog dijela tog istog okruženja.

Tehnološki parkovi, poslovne zone, inkubatori, industrijske zone i dr. mogu dati šansu i mogućnost otklanjanja navedenih problema. Oni mogu biti generatori budućeg razvoja regija i šire ukoliko su zasnovani na dobrim principima. Temeljima koji su ujedno spoj osnovnih specifičnosti određenog regiona i šansi njegovog budućeg razvoja. Opet je podrška organa vlasti jedna od ključnih karika na putu njihovog nastanka, razvoja i života.

Uloga Regionalnih Razvojnih Agencija je neizostavna u kontekstu konstituisanja tehnoloških parkova, poslovnih zona, inkubatora a naročito u prostoru njihove promocije i kreiranja neophodnih elemenata koji doprinose opstanku i kontinuiranom razvoju.

5. ZADACI AGENCIJE ZA RAZVOJ

5.1. Privlačenje ino-kapitala

U početku svoje aktivnosti, prvi cilj ovih agencija je utemeljiti ili povratiti pozitivnu sliku njihove zemlje kod ino-investitora.

Ova politika oslanja se na sljedeće tehnike:

1. Poboljšati sliku zemlje prihvata u okviru zajednice međunarodnih investitora, da bi ih ubijedili u implementaciju na tom teritoriju. Riječ je o kreiranju pozitivne slike potencijalne zemlje prihvata (image building activities) bez očekivanja da je ovakav vid kampanje dovoljan da direktno prouzrokuje ino-investicije pomoću,
 - reklama u poslovnim magazinima
 - učešće na međunarodnim manifestacijama i salonima
 - reklama u specifičnim medijima u sektoru
 - posjete i pružanje informacija industrijalcima u zemlji porijekla
 - organizacija seminara o prednostima investicije u jednoj zemlji prihvata

2. Olakšati direktno dolazak i implementaciju ino-investitora (investment-generating activities). Ova akcija biće toliko više efikasna ukoliko agencija bude znala graditi uske i lične kontakte sa potencijalnim investitorima,
 - kampanja pošte ili “télémarketing” kod ino-industrijalaca
 - specifične posjete određenim ino-industrijalcima ili profesionalnom sindikatu
 - seminare usmjerene određenim industrijskim sektorima
 - angažiranje na istraživanju potencijalnih investitora i pružanju pomoći u implementaciji
3. Pružiti odgovarajuće usluge i kapacitet prihvata potencijalnim investitorima (investment – service activities).
 - pružiti savjete u pogledu prednosti investiranja
 - slijediti i pomagati fazu implementacije u pogledu dobijanja neophodnim dozvolama
 - pružiti usluge nakon investiranja

5.2. Pružanje podrške razvoju regije

1. Planiranje i projektovanje razvojnih pravaca u regijama,
2. Vođenje specifičnih razvojnih projekata od interesa za regije;
3. Vođenje ekonomskog oporavka određenih područja
4. Istraživanje i pronalaženje djelatnosti koje bi bile profitabilne i za čije aktiviranje postoje ljudski resursi
5. Pomoć u procesu transformacije vlasništva i kreiranja novih firmi.
6. Aktivnosti koje bi se odvijale u saradnji sa Tehnološkim parkovima, inkubatorima, poslovnim zonama i sl. i to:
 - Početna potpora firmama koje bi bile osnovane u formi MSP;
 - Podsticanje i stimuliranje prijenosa tehnoloških inovacija i širenje inovacija; posredovanje između procesa istraživanja i poduzetničke realnosti – razmjena znanja i iskustava;
 - Globalna i konkretna industrijska istraživanja ;
 - Pomoć i razvoj sistema za upravljanje kvalitetom;
 - Podsticanje poduzetništva.

6. OSNIVANJE I FINANSIRANJE AGENCIJE ZA RAZVOJ

6.1. Osnivači agencija za razvoj

a) – Vlade kantona

b) – U partnerstvu (suosnivačima):

- Privredne komore kantona
- Banke
- Industrijske asocijacije (preduzeća)
- Udruženja poduzetnika
- Univerziteti (fakulteti)
- Instituti
- Lokalna samouprava (općine).

6.2. Finansiranje agencije za razvoj

S obzirom da je Agencija za razvoj u načelu Vladina organizacija, koja djeluje obično pri Ministarstvu za industriju, energetiku i rudarstvo, ona se u početku treba financirati isključivo iz budžeta kantona.

Sredstava za rad Agencije bi se namicala i iz slijedećih izvora:

1. Fondovi za razvoj u okviru Svjetske banke (The World Bank)
2. Fondovi za razvoj u okviru Evropske unije
 - ERDF – Evropski fond za finansiranje regionalnog razvoja – strukturni fond specijaliziran za projekte kao što su poboljšanje okoliša, uvođenje novih industrijskih jedinica, tehnološki razvoj u cjelini
 - ESF – Evropski socijalni fond- koji pruža finansijsku potporu za troškove profesionalne obuke, konsultantske projekte, kreiranje radnih mjesta
3. Sredstva osnivača (kantonalne vlade, privredne komore, preduzeća, banke...)

U početnom stadiju djelovanja troškovi Agencije za razvoj bi se pokrivali finansiranjem iz budžetskog fonda kantona, a kako se dijapazon novih aktivnosti bude širio i jačao, tako će se i troškovi moći pokrivati cijenom usluga koje bude pružala Agencija (dijelom po osnovu plasmana prikupljenih sredstava, dijelom po osnovu izrade i realizacije različitih programa stručnog usavršavanja) i sufinansiranjem od osnivača (općina, banaka, komora,...)

Agencija za razvoj kao jedan od ključnih segmenata rekonstrukcije i podrške obnovi i snaženju vitalnosti privredne aktivnosti, a prije svega kao faktor zaživljavanja i rada malih i srednjih preduzeća, u postojećoj situaciji i na osnovu stanja i mogućnosti za realizaciju takve ideje, neizbježno mora proći kroz brojne faze transformacije, od momenta osnivanja pa nadalje.

U početnoj fazi djelovanja, Agencija za razvoj bi zapošljavala 3-5 ljudi, a koji bi bili kadri da efikasno odgovore na izazove koji se pred njih postavljaju. Daljim širenjem i jačanjem svojih aktivnosti Agencije bi jačale i širile svoju strukturu koja bi se direktno odrazila kako u povećanju broja zaposlenih tako i u povećanju njihove odgovornosti.

7. ZAKLJUČAK

Agencije za razvoj biće akter putem koga će se realizirati:

- ♦ vizija dugoročnog ekonomskog razvoja
- ♦ promovirati regije B&H,
- ♦ privlačiti ino-kapital

Uloga Vlada kantona u realizaciji cjelokupnog projekta biti će:

- ♦ zakonodavna
- ♦ finansijska
- ♦ koordinatora
- ♦ sektor lobiranja

Agencija za razvoj će biti promotor dotoka i funkcionalnog oplođavanja ino-kapitala, što podrazumijeva makroekonomsku stabilnost i dobro rukovođenje državom, kao i održavanje pravnog i regulativnog okruženja transparentnim i trajnim.

Prilagođeno uvjetima regija, navedeni stav podrazumijeva da bi trebalo:

- ♦ poboljšati pravni sistem
- ♦ ubrzati ritam privatizacije
- ♦ zaštititi stabilnost režima za investicije koji mora biti transparentan i kohezivan; to znači određene mjere na porez preduzeća, carinske zakone i različite fiskalne podsticaje koje ne smiju biti konstantno modificirani; strateško programiranje investicija zahtjeva jedno predvidivo okruženje, i investitori moraju moći lako pristupiti svakoj raspoloživoj informaciji vezano za različite sektore aktivnosti
- ♦ podstaknuti regionalnu integraciju.

Uloga Vlada kantona u realizaciji cjelokupnog projekta je ključna. Vlade kantona trebaju biti glavni protagonisti i inicijator kako ovog projekta, tako i svih budućih čija će nam realizacija omogućiti podizanje kvaliteta življenja na način dostojan ujedinjene Evrope i odgovoran izazovima 21. vijeka.

8. REFERENCE

- [1] * * * : Regionalni ekonomski razvoj; Model EU za kreiranje održivog razvoja u BIH, EC Sarajevo, 2002.
- [2] Darko Petković i dr.: Projekt naučno-tehnološkog parka u ZE-DO Kantonu; Mašinski fakultet u Zenici, 2003.
- [3] D. Petković, A.Fetić, Mujezinović N. : Idejni projekt kantonalne agencije za razvoj; Ze-Do kanton, 2002.
- [4] * * * : Lokalni ekonomski razvoj – kratki priručnik; Odjel za urbani razvoj, Svjetska banka, Washington DC, USA, Maj 2001.
- [5] Dr Jovanović L.: Upravljanje tehnološkim razvojem - Izazovi trećeg milenijuma; Biblioteka Menadžment, Beograd, 2001.
- [6] Dr. Miroslav Glas i dr.: Stvaranje ekonomske strategije razvoja poduzetništva i MSP u opštini Zenica; Ekonomski fakultet u Ljubljani, Sinergija Zagreb, BSC Kranj, SEED Sarajevo; jul 2002.
- [7] Dr. Safet Brdarević : Strategija razvoja opštine Zenica; Mašinski fakultet u Zenici - Centar za menadžment, kvalitet i razvoj; rad u toku; jul 2002.
- [8] x x x x x : Kako praviti biznis u BIH; SEED, 2001, Sarajevo.
- [9] x x x x x : Od ideje do biznisa; Office of the High Representative, Sarajevo, 2001.
- [10] Arrow K. : Les limites de l'organisation, PUF, 1976, Paris.
- [11] * * * : BANQUE MONDIALE, Rapport sur le developpement dans le monde 1997.
- [12] * * * : BANQUE MONDIALE, Rapport sur le developpement dans le monde 1996
- [13] Chavance B. :Grand-route et chemins de traverse de la transformation post-socialiste, Economie et Societe, serie F, no 36, 1998.
- [14] Furubotin E., Pejovich S.: "Property Rights and Economic theory: a survey of recent literature", Journal od Economic Literature, vol.10, no 4, 1992.
- [15] Mucchilli J.L.: Multinationales et mondialisation, Edition du Seuil, mai, 1998.